

11. ПРЕДЛОЗИ

Предлозите стоят пред съществително или местоимение и изразяват различни (пространствени, но и времеви и други) отношения към него. Те са предимно без ударение (проклитики), понеже образуват акцентна цялост със следващата дума. Единствено предлогът *radi* (заради) (а понякога и *uprkos* (въпреки)) може да дойде и след съществителното или местоимението, напр. *sebe radi* (= *radi sebe*) (заради себе си).

Предлозите в сръбски не могат да се поставят пред глаголи⁵⁶.

11.1. СЪЩИНСКИ И НЕСЪЩИНСКИ ПРЕДЛОЗИ

Същински предлози наричаме онези думи, които се употребяват изключително във функция на предлози. Несъщински са онези, които вторично са придобили функция на предлог, а иначе принадлежат към някоя друга част на речта. Можем да ги разделим на четири групи:

Предлози и наречия

(а) Наречия, които същевременно са и предлози, напр. *pre* (преди), *posle* (след), *blizu* (близо до), *preko* (през)⁵⁷, *širo* (по, вредом по) и др. Да ги сравним в едната

56 Съчетания на *za* + инфинитив не спадат към стандартния език, а такива могат да се чуят в разговорната реч, напр. *za poneti* (може да се вземе) (в хлебарници и подобни) или *to je bilo za očekivati* (правилно: *to se je moglo očekivati* (това можеше да се очаква)).

57 С дълго низходящо ударение (*prêko* (през)) като наречие, без ударение – предлог.

и другата функция.

НАРЕЧИЕ

Posle smo otišli na večeru.
(След това отидохме на
вечеря)

Park je tu *blizu*. (Паркът е
тук наблизно)

Pređi *preko*, molim te. (Мини
отсреща, моля те)

ПРЕДЛОГ

Naći ćemo se *posle* časa. (Ще
се срещнем след час)

Park je *blizu* moje kuće.
(Паркът е близо до моята
къща)

Ona se nagla *preko* stola. (Тя
се наведе през масата)

Съществителни със значение на предлози

(б) Съществителни, които могат да станат предлози, напр. *mesto* (вместо), *kraj* (край), *duž* (покрай), *put* (към) и др. Примери: *Uradiću to ja mesto tebe* (Ще го направя вместо теб) (= *umesto tebe*); *Sedeli smo kraj puta* (Седяхме край пътя) (= *porod puta*); *Podoše duž reke* (Тръгнаха покрай реката) и подобни.

Съществителни в инструментал

(в) Съществителни в инструментал, както в:

Tokom vožnje su razgovarali. (По време на пътуването разговаряха)

Krug se crta pomoću šestara. (Кръгът се чертае с пергел)

Povodom stogodišnjice objavljeno je dosta članaka (По повод стогодишнината са публикувани доста статии),

а също така и *prilikom* (при), *putem* (чрез), *posredstvom* (посредством) и др.

Сложни предлози

(г) Сложни предлози, в които на първо място е същински предлог, а на второ – предлог или съществително, напр. *između* (между), *ispred* (пред), *navrh* (на върха на), *nakraj* (на края на), *namesto* (вместо), *umesto* (вместо), *uoči* (в навечерието на), *posred* (сред) и т.н.

11.2. ИЗБОР НА ПАДЕЖ

За всеки предлог е необходимо да се знае кой падеж изисква, т.е. в кой падеж трябва да бъде съществителното или местоимението след него. Някои предлози изискват по два или три падежа, в зависимост от значението.

Предлози с един падеж

Голямото мнозинство от предлозите изисква **ГЕНИТИВ**. Това са: *bez* (без), *blizu* (близо до), *van* (извън), *do* (до), *duž* (покрай), *zbog* (заради), *iz* (от, из), *iza* (зад), *izvan* (извън), *između* (между), *iznad* (над), *ispod* (под), *ispred* (пред), *kod* (при, у), *kraj* (край, до), *mesto* (вместо), *mimo* (покрай), *navrh* (на върха на), *nakon* (след), *nakraj* (на края на), *nasred* (сред), *od* (от), *oko* (около), *osim (sem)* (освен), *pokraj* (покрай, край, до), *poput* (като), *pored* (до, край; освен), *posle* (след), *pre* (преди), *preko* (през), *protiv* (срещу), *radi* (заради; с цел), *uvrh* (начело на; в началото на), *umesto* (вместо), *uoči* (в навечерието на) и още няколко по-редки. Всички несъщински предлози изискват генитив, с изключение на *uprkos* (въпреки) и *nasuprot* (срещу), които изискват датив-локатив (но понякога и генитив).

Само с **ДАТИВ-ЛОКАТИВ** се използват *ka* (към), *pri* (при) и *prema* (към; по, според).

Само с **АКУЗАТИВ** се използват *uz* (до, край; с), *niz* (надолу по) и *kroz* (през).

11.2.1. Предлози с два падежа:

С инструментал и генитив

- Предлогът *s(a)* (с, със) се използва с **инструментал** когато отговаря на въпроса *s kim* (с кого), *s čim* (с какво), напр. *došao je sa ocem* (дойде с баща си), *supa s rezancima* (супа с фиде), *sukobio se s mnogim teškoćama* (сблъска се с множество затруднения). Използва се с **генитив**, когато отговаря на въпроса *odakle* (откъде), напр. *dolazim s puta* (идвам от път), *crepovi padaju s krova* (циглите падат от покрива).

С локатив и акузатив

Предлозите *na* (на, върху), *o* (за, о; за, относно), *po* (по) се използват с **локатив**, когато означават място, където нещо се намира, напр. *čaja je na stolu* (чашата е на масата), *biću na aerodromu* (ще бъда на летището), *dugme visi o koncu* (копчето виси на един конец), или движение във вътрешността на помещение, напр. *hodao je po sobi* (ходеше из стаята). Използват се с **акузатив**, когато означават цел на движение, напр. *ostavi čašu na sto* (остави чашата на масата), *idem na aerodrom* (отивам на летището), *okačiću torbu o ekser* (ще закача торбата на гвоздея), *idem po vodu* (вървя по вода).

С инструментал и акузатив

- Предлозите *nad* (над), *pod* (под), *pred* (пред), *među* (между, сред) се използват с **инструментал**, когато означават покой, напр. *oblaci nad gradom* (облаци над града), *pas spava pod stolom* (кучето спи под масата), *sedeli su pred kućom* (седяха пред къщата), *među optuženima je i jedna žena* (сред обвиняемите има и една жена). Използват се с акузатив, когато означават цел на движение, напр.

nagnuo se nad reku (наведе се над реката), *mačka se zavukla pod sto* (котката се вмъкна под масата), *izašli su pred kuću* (излязоха пред къщата), *idem među divljake* (отивам сред диваците).

11.2.2. Предлози с три падежа:

С инструментал, акузатив и генитив

- Предлогът *za* (зад) се използва с **инструментал**, когато означава *iza*, напр. *Grad mi je bio za leđima* (градът беше зад гърба му), или когато означава следене, движение по нечия следа, напр. *On ide napred, a ja za njim* (той върви напред, а аз – след него). Използва се с **акузатив**, когато означава цел на движение, напр. *Gledao sam ih dok nisu zašli za ugao* (гледах ги, докато не свиха зад ъгъла). Използва се с **генитив**, когато означава време на протичане на действието, както в израза *za života* (= *dok je [neko] bio živ* (докато някой е бил жив)).

С локатив, акузатив и генитив

- Предлогът *u* (в, във) се използва с **локатив**, когато означава място, където нещо се намира, напр. *zec u šumi* (заек в гората), *poglavlje u knjizi* (глава в книгата). Използва се с **акузатив**, когато означава цел на движение, напр. *Zec pobeže u šumi* (Заекът избяга в гората). Използва се с **генитив** със значение на принадлежност, напр. *Svadbeni običaj u Srba* (сватбеният обичай у сърбите) (с последното значение днес е по-обичаен предлогът *kod* (при)).

U срещу *iz*, *na* срещу *sa*

11.2.3. Нека отбележим още, че съществува корелация между предлозите *u* (в, във) и *iz* (от, из), респективно *na* (на, върху) и *sa* (от (повърхността на)) (+ генитив). И в двата случая първият предлог (с локатив) означава

